50-ТЕ ЧЫЛГА ЧЕДИР
11 ХОНУК АРТКАН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген.

1967 ч. ОКТЯБРЬ 27 ПЯТНИЦА № 255 (6891).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның специалистери! Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринин бедик болгаш туруштуг темнилерин чедип алынар! Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинин ажыктыг болурун бедидер дээш демисежинер!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнда СЭКП ТК-ның Кыйынгыларындан).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязы

1968 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылдарда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарының дугайында

ХООЙЛУ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаадыры болза:

1 ЧҮҮЛ. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының кирген эдиглерин барымдаалап, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киргени 1968 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планын база 1969 болгаш 1970 чылдарда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарын чүүлдүг деп санаар.

2 ЧҮҮЛ. 1968 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының бо кол көргүзүүлүмнерин бадылаар:

	1967 чылда өзери (хуу-биле)
Чурт иштиниң (ийи дакпыр) эргелелдиг үлетпүрүүнүң продукциязы	8,4
Чурт иштинге (ийи дакпыр) эргелелдиг кылдыр күрүнеңиң төвүлээн капитал салыышкыннары	52
Автомобиль транспортунуң чүк саарылгазы	1,6
Хем транспортунуң чүк саарылгазы	10,7

3 ЧҮҮЛ. 1967 чылдаазынга деңнээрге 1968 чылда улгаттырарын хандырары:

Күрүнеңиң болгаш кооператив садының үүрмектеп садар бараан саарылгазы (деңневрлиг өртектер-биле)	7,0
Чер-чер Советтеринге күрүнеңиң капитал салыышкыннарының күсели-биле чурттарга бажыңнарының ниити шөлүн ажыглалга киирери	19
Школа назыны четтирээн ургуларның күрүне бюджединге турар албан черлеринге турар ургуларның саны	23,4
Чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле ажылдарның хемчээ	32,1

4 ЧҮҮЛ. 1969 болгаш 1970 чылдарда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарының бо кол көргүзүүлүмнерин бадылаар:

	1965 чылдаазынга деңнээрге өзери (хуу-биле) 1969 чылда	1970 чылда
Чурт иштиниң (ийи дакпыр) эргелелдиг үлетпүрүүнүң продукциязы	133,4	159,0
Чурт иштинге (ийи дакпыр) эргелелдиг кылдыр күрүнеңиң төвүлээн капитал салыышкыннары	379,3	419,0
Автомобиль транспортунуң чүк саарылгазы	123,6	136,3
Хем транспортунуң чүк саарылгазы	105,0	111,2
Күрүнеңиң болгаш кооператив садының үүрмектеп садар бараан саарылгазы (деңневрлиг өртектер-биле)	139,9	148,0
Чер-чер Советтеринге күрүнеңиң төвүлээн капитал салыышкыннарының күселиби-биле чурттарга бажыңнарының ниити шөлүн ажыглалга киирери	144,0	164,7

5 ЧҮҮЛ. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиге дагаары болза:

а) Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының түңнелдеринде 1968 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарының талазы-биле тайылбырлаан санал, сагындырыгларын база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязыңа депутаттарның берген санал, сагындырыгларын чугаалашкаш, оларның талазы-биле чогуур шиитпирлерни үндүрер;

б) чыл планнарының төлевилелдерин чугаалажып көргенде эргежок чугула апарганда 1969 болгаш 1970 чылдарда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң көргүзүүлүмнерин тодаргайлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай,
1967 чылдың октябрь 25.

1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң доктаадыры болза:

1 ЧҮҮЛ. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киргени 1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедин орулгалар талазы-биле 46654 муң рубль түңге, чарылгалар талазы-биле 46646 муң рубль түңге, орулгалары чарылгаларындан 8 муң рубль ажып турар кылдыр бадылаар.

2 ЧҮҮЛ. 1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге күрүне болгаш кооператив бүдүрүлгелериниңден база организацияларындан киреер орулгаларны — саарылга үндүрүү, кол бүдүрүлге фондулары болгаш эргилде хөреңгилери дээш төлевирни, арыг орулгадан шилчилгелерни, олча-ажык үндүрүүн болгаш социалистиг ажыл-агыйдан еске-даа орулгаларны 16653 муң рубль ниити түңге доктаадыр.

3 ЧҮҮЛ. 1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге улус ажыл-агыйын акшаландырарынга — үлетпүрүү, көдээ ажыл-агыйны болгаш суг ажыл-агыйын, транспортту, чурттарга-коммунал ажыл-агыйын болгаш улус ажыл-агыйының еске-даа адырларын хөгжүдеринге чарылгаларны 12131 муң рубль ниити түңге доктаадыр.

4 ЧҮҮЛ. 1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге социал-культура хемчеглерин — бүгү-ниитиниң өөредилге школаларын, ортумак өөредилге черлерин, библиотекаларны, клубтарны, театрларны, парлаллаганы болгаш чыдыышкынны база культураның еске-даа хемчеглерин; эмнелгелерни, ургуларны садтарын, санаторийлерни кадык камгалалының, күш-культураның еске-даа албан черлерин; пенсияларны болгаш пособиелерни, инвалидтер бажыңнарын акшаландырарынга чарылгаларны 31993 муң рубль ниити түңге доктаадыр.

5 ЧҮҮЛ. 1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге күрүне эргечагыргазының органнарының болгаш күрүне эргелелиниң органнарының ажаал-дежөлинге дозевилелди 1739 муң рубль түңге доктаадыр.

6 ЧҮҮЛ. 1968 чылда Тыва АССР-ниң республика бюджедин орулгалар талазы-биле 31301 муң рубльге, чарылгалар талазы-биле 31293 муң рубльге, кассаның саарылга артыы 1968 чылдың 1 айның 1-де 1145 муң рубль турар кылдыр бадылаар.

7 ЧҮҮЛ. 1968 чылда районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттерин орулгалар талазы-биле 15353 муң рубль түңге, чарылгалар талазы-биле 27251 муң рубль түңге доктаадыр, ооң иштинден:

	Орулгалар (муң рубль-биле)	чарылгалар (муң рубль-биле)	1968 чылдың 1 айның 1-де кассаның саарылга артыы
Бай-Тайга	375,70	1616,0	60
Барыын-Хемчик	1471,65	2533,89	90
Чөөн-Хемчик	1085,85	3438,75	130
Каа-Хем	811,40	1500,99	60
Өвүр	233,40	984,60	40
Бии-Хем	782,85	1560,48	75
Таңды	1333,05	2323,83	85
Тес-Хем	312,95	1024,94	45
Тоожу	240,05	864,71	35
Улуг-Хем	1014,15	2960,75	120
Эрзин	258,00	907,91	35
Кызыл хоорай	7434,06	7434,06	280

1968 чылда районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттеринге шилчилгелерни мынчаар бадылаар:

а) кооператив бүдүрүлгелериниңден болгаш ажыл-агый органнарындан олча-ажык үндүрүүн, көдээ ажыл-агый үндүрүүн, ыяш орулгазын, күрүнеңиң еске-даа орулгаларын 100 хуу хемчээл-биле;

б) күрүне страхованиезинин, колхозтарның, кооператив болгаш хөй-ниити организацияларының төлевирлериниң талазы-биле хөреңгилерин шилчилгезинден 10 хуу хемчээл-биле, чоннуң төлевирлериниң (амы-боттун узун хуусаалыг камгалалындан аңгыда) 50 хуу хемчээли-биле.

Чер-черниң ажыл-агыйын хөгжүдериниң планында көрдүнген хемчеглерни акшаландырарын хандырары-биле 1968 чылда Тыва АССР-ниң республика бюджединиң акша хөреңгилериниңден дараазында түңнерни районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттеринге үндүрүп бээр:

Бай-Тайга районга	1240,3
Барыын-Хемчик районга	1062,24
Чөөн-Хемчик районга	2352,9
Каа-Хем районга	689,59
Өвүр районга	751,2
Бии-Хем районга	777,63
Таңды районга	1090,78
Тес-Хем районга	771,99
Тоожу районга	624,66
Улуг-Хем районга	1946,6
Эрзин районга	649,91

8 ЧҮҮЛ. 1968 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының түңнелинде тайылбырлаан саналдарны болгаш сүмелерни, Дээди Советтиң хуралынга депутаттарның кирген саналдарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели көрүп, бир эвес ону эргежок чугула деп саназа, районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджединге эдилгелерни киирбишаан, ол талазы-биле чогуур шиитпирлерни хүлээп алыр апаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргаазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдың октябрь 25.

«ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮРҮНЕ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАЗЫНЫҢ ОРГАННАРЫНЫҢ БОЛГАШ КҮРҮНЕ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ОРГАННАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА» ХООЙЛУНУҢ 7-ГИ БАЗА 16-ГЫ ЧҮҮЛДЕРИНГЕ ӨСКЕРТИЛГЕ, НЕМЕЛДЕЛЕР КИИРЕР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң Доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннериниң санының көвүдээнинге болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-ажылчы курлавырларны ажыглаар талазы-биле эргелелиниң тургузуңганынга холбаштыр «Тыва АССР-ниң күрүне эрге-чагыргазының органнарының болгаш күрүне эргелелиниң органнарының дугайында» Хоойлунуң 7-ги база 16-гы түүлүнге өскертилге киирер: 7-ги түүлде «Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чеди кежигүннери» дээн сөстериниң орнунга «Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң тос кежигүннери» деп сөстерни киирер; 16-гы түүлде «тудуг материалдарының үлетпүрүүнүң» дээн сөстериниң орнунга «күш-ажылчы курлавырларны ажыглаар талазы-биле» деп сөстерни киирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргаазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1967 чылдың октябрь 25.

1966 ЧЫЛДА ТЫВА АССР-НИҢ КҮРҮНЕ БЮДЖЕДИНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА ОТЧЕТТУ БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң доктаадыры болза:

1966 чылдың дургузунда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайында отчётту орулгалар талазы-биле 60966 муң рубль түңнүг болгаш чарыгдалдар талазы-биле 57634 муң рубль түңнүг кылдыр бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1967 чылдың октябрь 25.

Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумун чедир соңгуур дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң доктаадыры болза:

Чадаана хоорайның Чөөн талакы Чадаана соңгулда округундан депутат эш Владимир Николаевич Филипповту.

Ак-Довурак хоорайның мурнуу талакы Ак-Довурак соңгулда округундан депутат эш Тамара Чаш-ооловна Норбуну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиум кежигүннериниң составынга соңгуур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1967 чылдың октябрь 25.

Эш Н. И. Куценкону Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазынын бирги оралакчызынга томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң доктаадыры болза:

Эш Николай Иванович Куценкону Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы хүлээлгезинден хостааш, ону Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызынга томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИИГА.

Кызыл хоорай, 1967 чылдың октябрь 25.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТУКТАР

1967 чылдың тос айларында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база белеткээрин көвүдедир, малдың болгаш куштарның продуктулуг чоруун бедидер дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның болгаш автономнуг областарның Бүгү-россия социалистиг чарыжының түңнелдерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-Эвилел Чөвүлели үндүрген.

Чөөн-Сибирь зоназының талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчизи Хакас автономнуг область болган деп санаан, мынчангаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчивр Кызыл тугун база акша шаңналын аңаа тыпсыр. Ийиги черни Чөөн-Сибирь зоназының талазы-биле — Бурят АССР, Иркутск болгаш Чита областар эллээн.

Тыва, Якут, АССР-лериң болгаш чамдык областарның база крайларның колхозтарының болгаш совхозтарының эки ажылдаанын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС демдеглээн.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының ажылынга киришкен бөлүк депутаттар. (Солагай талазындан оң оң талазынче) «Найырал» совхозтуң хойнузу Х. НОРБУ, «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойнузу бригадазының бригадири М. ЧАШ-ООЛ, «Совет Тыва» совхозтуң хойнузу М. Мунзекпан, «Кара-Хөл» колхозтуң хойнузу С. ИРГИТ, «УТКА 25 чылы» совхозтуң саанчызы С. БОЙБУ, «ЭЛЕГЕС» совхозтуң хойнузу К. САНАА.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Социалистиг хоойлу дүрүмну болгаш эрге-чурумну быжыглаарының херээнге ачы-хавааларлыг болганы дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1967 чылдың октябрь 25-те Чарлыында ССРЭ-ниң орденнери, медальдары-биле прокуратураның, судтуң, юстицияның ажылдакчыларын шаңнаан.

Ооң иштинде Тыва АССР-ден шаңнатканнар:

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ

Анай-оол Дыытпаевич ХОВАЛЫГ — Тыва АССР-ниң Прокурору.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» ДЕП МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Салчак Сазанмаевич ШАЛЧИМА — Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнү.

Кызылчыларга байыр чедирген

Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылданчыларынга, албан-хаанчыларга, улуг Октябрьның 50 чылынга алдарлыктан социалистиг чарышка чедишкиннинг болган коллективтерге үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң он ай планын хуусаа бетинде күүсеткен күш-ажылчы улуг чедишкинни-биле холбаштыр СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел байыр чедирген.

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчы чону ажыл-ишке амдаа улуг чедишкинниг болуп, бо чылдың планын хуусаа бетинде күүседир, продукцияның бот-үнезин чиигедир, күш-ажылдың бүдүрүүчүлүүн бедидер болгаш продукцияның шынарын экижидер, юбилейлиг чылда алгылаан социалистиг хүлээлгелерин боттандырар дээш социалистиг чарышты улам калбартыр дээрзинге СЭКП обкому, Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел бүзүрелин илергейлээн.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Барыын-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның алдарлыг 50 чылынга чедишкиннинг ужуражыры-биле социалистиг чарышка киришпишаан, көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле чыл планнарын ийи ай он хонук бурунгаар бүрүн күүсеп, шыдааннар.

Район күрүнеге эт садарының чыл планын 108 хуу күүсеткен, азы пландан ажыр 98 тонна эт саттынган. Дүк — 110, сүт — 101 хуу, тараа саадары 6,5 катап ажыр күүсеттинген. Районнуң колхоз, совхозтары боттарының бар аргаларын санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир 60 тонна этти, 100 тонна сүтү немей садар деп шиитпирлаан.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНГЕ

Кур чернин «Тиилелге» совхозунуң тараажылары болгаш механизаторлары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң сентябрь Пленумунуң шиитпирлеринге соруқ киргеш, бедик көдүрүлүшкүнүг ажылдан турарлар.

Совхозтуң механизаторлары келир чылдың тарылгазынга хереглээр 10000 ажыг гектар черни аңдаргаш, сайырадып кыйган. Ол дээрге күскү чер аңдарылгазының планын күүсеткени ол-дур. Бо чаагай хереке коммунист Ооржак Киликчапка удуртқан № 7 бригаданың механизаторлары эки ажылдаан. Ол шыгаш Василий Янчатка удуртқан №8 бригаданың кежигүннери базала эки ажылдаан.

Совхозтуң тараажылары бо чылын 6000 тонна ажыг тараа культураларының үрезиннерин ургаш, ооң 50 ажыг хуузун арыглап алган.

ИЕНИҢ СӨЗҮ

Төвүлүг бежен чылдың байырлалы өөрүшкү, чаагай ажылны улам хайнгыдыр. Менээ бөгүн орет-шеге ас-кежикти, ажылдаар, диштаныр эрем. Октябрь хүстүп берген. Оон ачызында хостуг кыртган, уруларымны өстүрүп алдым. Тывага улуг-чу эрге-чагырга тургузуларының мурнунда канчаар түрүп корбадым даарі.

Ам мегелиг-дыр! Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада-сыныг салыышкынының ачызында мен он бир уруларымны чиигедим, артем-биилеп чедип ап, удуртур ажылдарга болгаш колхоз, совхозтарга ажылдап чоруур, а өскелери школада, өөредилге черлеринде өөренип турар. Бир эвес феодалды Тываның үезинде болганча хөй уруг-дарыгны артем-биилеп өөредир хайгаак чок шиитир хүн-бешин характай хайгаараары, хевкерери берге. Совет чазаам менээ дузалаачы берип, уругларымны күрүнеңиң долу хандырылгазынга өөредип келген.

Улуг Октябрьның 50 чыл ою — менээ болгаш бүгү тыва иелерге өөрүшкүлүг байырлал. Оны кажан-гыымдан-даа артык байырлап, биске ас-кежикти тыпсып берениңге дагын катап өөрүп четтирээнивисти илередир бис.

Дүкүр КЫРЛЫГ-КАРА.

ТЫВА АССР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ИЙИГИ СЕССИЯЗЫ

Юбилейлиг чылдың базымнары

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги чыыжының ийиги сессиязы Улуг Октябрьның алдарлыг 50 чыл юбилейиниң бүдүүзүнде—политиктиг болгаш күш-ажылчы чаңгыс аай бедик көдүрлүүшкүнүг үеде болуп эрткен. «1968 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүриниң Күрүне планының база 1969 болгаш 1970 чылларда улус ажыл-агыйын хөгжүдүриниң планнарының дугайында» Тыва АССР-нин Күрпланының даргазы, депутат эш **А. М. Арланмайның** база «1968 чылда Тыва АССР-ниң күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1966 чылда күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында» Тыва АССР-ниң сан министриниң оралакчызы эш **Б. К. Будегчиевтиң** илеткелдерин депутаттар, сессияның ажылынга киришкен партия, совет ажылдакчылары, ажыл-агыйларның удуртукчулары идепкейлин-биле чугаалажып көрген.

Республиканың экономика, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкүнү-биле холбашкан чугула айтырыгларны чугаалажып, анаа хамаарышкан санал-оналдарның солчулгазы болган.

Индирде ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединин күүсекчи комитединиң даргазы, депутат эш **С. Х. Красный.**

— Кызылчылар юбилейлиг чылдың бүдүүлүге планнарын чедиишкинниг күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ону херек кырынга боттандырар дээш чүткүлдүг ажылдап турар. СЭКП ТК-ның сентябрь (1967) Пленумунуң база СССР-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң сессияларынга совет улустуң амыдырал чуртталгазының деңнелин улам бедидер дугайында докталап-шиитпирлерни хүлээп алган чорук бистиң кижилеривистиң сеткил-сагыжын улуг-биле өөртүп, улам улуг күш-ажылчы көдүрлүүшкүннерге кыйгырып турар—деп, ол чугаазын эгелээн.

Найысылалдың дыка хөй бүдүүлгелери боттарының берген сөзүнге—бедиткен хүлээлгезинге ёзулуг эллер болуп шыдаанын депутат онзалап демдеглээн. Ындыг коллективтерге алгы заводу, республика типографиязы, дааранылга комбинады, бир болгаш ийи дугаар автоажыл-агыйлар дээш өске-даа черлер хамааржыр. Эң ылангыя алгы заводунуң күш-ажылчы чедиишкини улуг. Ук коллектив чыл планын октябрь 5-те күүсеткен болгаш пландан ажыр 140 муң рубльдиң продукциязын берген. Хоорайның он сес үлетпүр бүдүүлгелериниң он ийизи он айларның бүдүүлге планын ажыр күүсеткен. Эвээш эвес чедиишкиннерни Кызылдың автоажыл-агый черлери чедип алганын эш Красный бодунуң саналынга демдеглээн. Найысылалга хамааржып турар колхозтар болгаш совхозтар эки түңнелдерни көргүзүп, күрүне мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүсеткен.

Эш Красный бодунуң саналынын төнчүзүнде туйлыг заводу, тудугларга дузалаар бүдүүлге комбинады, пиво заводу дээн ышкаш онаашкан үлүүн доктаамал чедир күүседип шыдаваан организацияларның дугайын демдеглээн. Найысылалда капитал тудуг ажылы кончуг куду темпиде чоруп келген. Тудугнуң ажылдалга киириниң графиги үстүп, чогуур хуусаазында доозулбайн турар. Шак ындыг чылдагаан-биле ийи уруглар сады, агрохимиктиг лаборатория болгаш өске-даа чамдык объектилерниң тудуу мынчага чедир башкарылбаан.

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» артелиниң ажыл-ишчилериниң бедик көргүзүглериниң дугайын ол колхозтуң даргазы, депутат эш **Х. Ч. Кыдуруклай** чугаалаан. Ажыл-агый бо чылын күрүне мурнунга планын эки күүселип келген. Малчыннарның чедиишкинин депутат чугаалап тура оларның аразында он малчын үс баш төрүүр хойга онааштыр 90-тан 107 чедир хураганнарны менди ажаап ап, бир хойдан 2 кг ажыг дүктү кыргын алганын демдеглээн. Чыл келген тудум-на хойжуларның чуртталга байдалын экижидер дээш колхоз баштаар чери улуг ажылды чорудуп турар. Үгле бо чылын безин тос малчыннар кыштаар черлеринге чаа бажыннарны алыр. Оортан аңгыда малдың чаа кажаалары база тутунган болгаш эрги кажаларны шынарлыг септеп дооскан.

Эш Кудуруклай партияның болгаш чазактың колхозчу ажыл-ишчилериң амыдырал чуртталгазының деңнелин моон соңгаар-даа улам ынай бедидер дээш чорудуп турар хемчегериниң кайы хире өндүрчаагайының дугайын бодунуң артелиниң чижээнден ап турган чугаалаан. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунга хүлээп алган доктаалы амыдралга боттанып эгелей бээрге, «Мурнакчы» көдээ ажыл-агыйга пенсия алырларының саны амгызындан өзер.

Тыва тудуг талазы-биле база бурунгаар базымнар кылдыныр, хоорай, суурларда чаа-чаа чуртталга бажыннары немежип, оларның кудумчулары доктаамал чаартынып турар. Бо талазы-биле кандыг-кандыг өөрүнчүг көргүзүглер барыл база кайда кандыг-кандыг дувренчиг четпестер барыл дээр дугайын «Тыва тудуг» трезинин эргелекчизи, депутат эш **Ч. Б. Ондар** саналынга киирген. Тыва тудуг трези ниитизи-биле бүдүүлгө планын күүсетпейн турза-даа, чамдык тудуг бригадалары юбилейлиг чылда эки көргүзүглерлиг болган. ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутады эш Сендажыга база эш Натпит-оолга удуртқан бригадалар эки ажылдаан. Чедиишкиннер-биле кады четпестерниң база барын оралгор тодарғайлап чугаалаан.

— Бистиң тудуг ажылдарында чедимче чок таварылгалардың тыптып келир чылдагааннары чүдел дээрге, бир талазында, кадрларның доктаамал эвезинде. Ийи талазында, тудуг материалдары белеткээр бөдазаның кошкаанда болуп турар. Транспорт хандырылгазы база кошкак. Оон ужурунда амгы үеде Тывага келзе чогуур дыка хөй тудуг материалдары Абакан хоорайда чыдып турар. Ынчангаш эш Ондар бодунуң саналынга тудуг организацияларын хандырар тускай автоажыл-агый черин тургузарын саналдаан. Ажылдың шынарын кошкак хынап турарындан багай азы шуут үрей кылыр таварылгалар эвээш эвес бар.

Индирде—Сарыг-Септен келген депутат эш **Г. М. Дорофеева.** Оон эге сөстери районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң бо чылын чедип алган чедиишкиннери-биле холбашкан. Каа-Хемниң тараажылары бедик дүжүүтү өстүргеш, оны каража чок ажаап алыр дээш карак кызыл ажылдааннар. Оон түңнелинде районнуң колхоз, совхозтары күрүне мурнунга алган социалистиг хүлээлгелерин кыска хуусаа иштинде үгле чедир эвес харын ажыр күүсеткеш, чүрттүң шыжамырынче он-он муң центнер бедик шынарлыг тарааны урган.

Район төвүнде амыдырал хандырылга комбинады тос айларның планын күүсеткен. Белеткеп үндүрүп турар продукциязының ассортименти көвүдээн болгаш бот-үнези кудулаан. Чүрттакчы чонга янзы-бүрү хевирниң дузазын чедирип турар. Каа-Хемчилер бо чылын суурларны чаагайжыдарынче угланган улуг ажылдарны кылып чоруткан. Колхозтар, совхозтар төптеринде, Сарыг-Септиң кудумчуларында 13 муң хире ыыштарны болгаш чадан ыыштарны олурткаңын эш Дорофеева демдеглээн. Чаагайжыдылга талазы-биле суурлар аразында чоруп турар маргылдааның мурнунда Ильинка көдээ Соведи чоруп турар. Культура болгаш уруглар албан черлериниң тудушкунунче улуг кичээнгейни салганының түңнелинде элээн каш ындыг объектилер ажыглалга киргенин депутат саналынга дыңнаткан.

Таңды — Тываның эң тараалаг болгаш малчын району болур. Оон ажыл-агыйларында кижи чоргаарланып болур көргүзүглер барын СЭКП-нин Таңды райкомунуң бирги секретары, депутат эш **М. М. Сухачев** чугаалаан. «Межегей» совхозтуң алдарлыг саанчылары Мария Сабельникова биле Зинаида Кравченко олар республикада эң бедик көргүзүглериң аразында доктаамал кирип турарлар. «Тиилелге» совхозтуң механизатору Михаил Монгуш каш чыл улай дүжүт ажаап алышкынының шылгаракчы механизатору болуп келгенинге кым чоргаарланмас боор—деп, эш Сухачев онзалап демдеглээн.—Октябрьның байырлалынга чедир районнуң ажыл-агыйлары алган социалистиг хүлээлгелериниң кол-колун күүседиптер дээрзинге депутаттарны оратор бүүреткен.

— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төөгүлүг 50 чыл юбилейинге алдар болдуруп чоруткан социалистиг чарышка бистиң районнуң коллективтери база организастыг киришкен,— деп СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары, депутат эш **Т. А. Стал-оол** саналын эгелээн. Ындыг чоруктуң түңнелинде «Тыва даг-дүгү» комбинат ол хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседкен.

Үгле барыын-хемчикчилерге эвес, а бүгү Тываның ажылчы чоннарынга бир улуг өөрүшкүлүг болуушкун—«Большевик» колхозту юбилейге тураскаатқан соңчарышка тиилеп үнгени дээш СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң турасказалдыг тугу-биле шаннааны болур.

Депутат Ак-Довурак хоорайны болгаш өске-даа чурттакчылыг суурларны чаагайжыларының дугайында айтырыгга элээн доктаагаш, бо чугула керекти районнуң дыка хөй суурларында ам-даа кошкак чорудуп турарын шүүмчүлээн. Барыын-Хемчикте школалар болгаш уруглар ясли-садтарының тудуунче база улуг күштү мөөңнээрин эш Стал-оол саналдаан. Өскелерге чижек боор болур уруглар сады «Большевик» колхозта бар. Ында туруп турар уругларның хөй кезии малчыннар уруглары. Ындыг байдал үгле ада-иелерге таарымчалыг эвес, харын бир дугаар эолчегде бичии чаштарга кончуг ажыктыг дээрзин практика бадыткаанын ол оон ыңай чугаалаан. Кызыл-Мажалык суурнуң, Ак-Довуракты шимелде каасталгазынче, оон чаагайжыдылгазынче ам-даа эвээш эвес кичээнгейни салырын депутат айытқан.

СЭКП ТК-ның сентябрь (1967 чыл) Пленумунуң шиитпирлери совет улустуң чаагай чоруун улам чаа бедикче көдүрериниң улуг ужур-дузалыг документизи-дир дээр дугайында Тес-Хемден келген депутат эш **М. Д. Сувандии** илереткен.

— Ол ада сагыш салыышкынга харыы кылдыр бистер соксаал чок күжениишкинниг ажылдаар апаар бис. Мен бодум хуумда бо чылын үс төрүүр хойдан-на 101 хураганны камгалап алган мен—деп, ол уламчылаан.

— СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдуруп алгаш, бистиң Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары багай эвес түңнелдерни чедип алган—деп сөстер-биле СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары, депутат эш **С. К. Тока** бодунуң чугаазын эгелээн. — Республиканың колхоз, совхозтары бо чылын эки дүжүүтү өстүрүп, ажаап алгаш, күрүнеге 7,5 миллион пуд тарааны саткан. Мал ажылының талазы-биле база чедиишкиннерлиг болган бис. Үлетпүр бүдүүлгелеринде бедик түңнелдерни алган коллективтер база бар.

Чедиишкиннер бар-даа болза аңаа оожургаан болбас дээрзин эш Тока чугаалаан. Республикада мал ажыл-агыйының адыры кол черни эелеп турар. Ындыг турбуже чамдык черлерде бо ажылды башкарарына партийжи удуртулганы кошкатканының түңнелинде малдың баш санын өстүреринің план күүселдези боттанмайн турар фактылар барын ол чугаалаан. Маңаа чижек кылдыр Бай-Тайга районун киирип болур.

Бо чылын тараанның үнүжү чаагай болган. Ынчалза-даа ону ажаап аарда чидириглиг чорукту болдуруп турары хараааныгыг.

Малчыннарның амыдырал чуртталгазынче сагыш салыышкынын, оларны бажың иштиниң эт-херекседи-биле четчир санныг кылдыр хандырарын чедип алыр дээш ам-даа хөйну кылыры негеттинип турар дугайын эш Тока уламчылаан, юбилейге чедир арткан үени эң бедик темпилерлиг күш-ажыл-биле эрттирип, алдарлыг байырлалды төлептиг демдеглээрин күүсеп.

Сессияның индиринден боттарының болгаш коллективтериниң ажыл-хереженин дугайында санал чугаалаарын СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары, депутат эш **С. К. Буянды,** Чөөп-Хемчиктиң Ишкинде участок эмнелгезиниң эргелекчизи, депутат эш **О. Ш. Ондар,** СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң бирги секретары, депутат эш **К. Н. Шулуу,** «Кызыл тудуг» трезинин дашчызы депутат эш **С. Б. Сандан** олар берген.

Сессия Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыктарын бадылаан.

Бүгү-эвилелдиң Төп Күүсекчи Комитединиң Даргазы М. И. Калинин баштаан агитпоезд 1919 чылдың сентябрь 19-та Оренбург демир-оруунуң перронунга чеде берген. Ынчан Оренбургту бүүзүлелден чаа-ла хостап, актарның фронтузун үзе киргеш, Колчакты ашкан улуг тиилелгени чедип алган турган. Ындыг байдалдарда Бүгү-россияның улуг даргазының аңаа чеде бергенин Уралга революцияның үзе тиилезиниң демдээ кылдыр көргеш.

Ам Оренбургтуң демир-оруктары-биле «Октябрьның 50 чылы» деп агитпоезд чоруп турар.

ЧУРУКТА: агитпоездиниң Переволоцкиде чеде бергени. Ол районнуң ажылчыннарының болгаш колхозчуларының мурнунга хоочун большевиктер — агитпоезд коллективиниң кежигүннери чүве чугаалаан. Артистер улуг концерт көргүскен. «Октябрьның 50 чылы» деп поезд бодунуң аян-чоруун үргүлчүлеевишаан.

Б. КЛИПНИЦЕРНИҢ фотозы.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Партийжи амыдырал

Комсомол организацияларынга бистиң удуртулгавыс

Совет эрге-чагырганың бүгү-ле эртип келген демиселиниң уе-чадаларының иштинде бистиң аныяктарывыс Коммунистиг партияның дайынчы күр күжү, идегелдиг дузалакчызы болуп келген. Ол салгал идея талазы-биле бүзүреттинген, күш-ажылга ынак, быжыг туруштуг, Төрээн чуртунга болгаш Коммунистиг партияга кызыгаар чок бердинген.

Совет эрге-чагырганың бүгү чылдарында ленинчи комсомол ажылагый, культура тургузуушкунунга, аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидеринге партияның удуртулгазы-биле улуг ажылдарны кылган. Коммунизмниң идеяларынга кызыгаар чок бердинериниң ёзузунга хөй-хөй аныяктарны комсомол кижизиткен. Төрээн чурт, Коммунистиг партия бистиң аныяктарывыска, оларның келир үезинге, оларның аас-кежиинге бүгү-ле эки байдалдарны тургузуп турар.

Партия эге организациялары комсомолду удуртурунуң негелделерин партияның Уставында тодаргай айыткан. Аңаа дүүштүр районнуң партия эге организациялары комсомол организацияларының ажыл, амыдыралынче ханылап кирбишаан, оларга практиктиг дузаны чедирип турар.

Комсомол ажылын экижидерин партия райкомунуң пленумнарынга, бюроларынга, партия эге организациязының хуралдарынга чугаалажып, оларны хүн-бүрүнүң удуртулгазы-биле хандырып, кылдыныман ажылдарны чедип алырының хемчегерин ап турар. Аныяктар ортузунга ажылды экижидер дээш коммунистер комсомол хуралдарынга, бюроларынга олуржуп, арга-сүмелерни берип, комсомолчуларның инициативазын деткип турарлар.

Аныяктар-биле ажылдың практиказынга партия эге организациялары элээн дуржулганы шиңгээдип шыдаан. Комсомолдун удуртур ажылынга кадрларны шилип алырынче, оларны кижизидеринче, партияның политиказын аныяктарга угаадып билиндиреринче хөй кичээнгейни салып келген бис. Комсомолдун болуп эрткен отчёт-сонгулдалыг хуралдарынга үш колхозтуң комсомол комитединиң секретарынга аныяк коммунистер сонгуткан.

Партия эге организациязы ажылагыйга болгаш культура тургузуушкунунга кандыг-бир тодаргай айтырыгны шиитпирлеп турган, анаа комсомол организациязының туружун тодарадып, ажылды күүседириниң аргаларын сүмелеп, аныяктарның ролюн көдүрерин чедип алыр сорулгалыг болгай. Партия органнары комсомол организацияларын удуртурда, үстүнден дужаар эвес, а ажылдың практиказынга өөредир, оларның ажыл-чорудулгазын углап башкарар принципти барымдаалап турар бис. Районнуң партия организациялары комсомол организацияларын удуртур дуржулгазын улам байытпышаан, үгле ниити айтыышкыннарны бээри-биле кызыгаарлаттынмайн, аныяктарның ортузунга политиктиг кижизидилге ажылдарын экижидериниң аргаларын дилеп тыварын, аныяк кижилериниң онзагай сонуургалдарын өөренип көөрүн колдадып келген.

Аныяктарның болгаш комсомолчуларның ажыл, амыдыралынга хүн бүрү янзы-янзы чугула айтырыглар тургустунуп келир. Оларның иштинде өөредилгеге, ажылга мергежил бедидери, күш-культура болгаш спортка аныяктарны массалыы-биле хаара тудары онза кичээнгейге алдынган турары биддингир.

СЭКП Эрзин райкомунуң бюрозу аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидер хемчеглерни экижидер дугайында чамдык ажылдарны чоруткан. Райкомунуң бюрозунга бо айтырыгны 2 удаа чугаалашкан. 1967 чылдың сентябрьда райкомнуң пленумунга ол айтырыгны тускайлап чугаалашкаш, чугула шиитпирни хүлээп алган. Партияның чамдык эге организациялары аныяктарның ниити болгаш политиктиг өөредилгезин экижидер дугайын партия хуралдарынга болгаш партбюроларга чугаалашкаш, чамдык практиктиг хемчегларни база ап эгелээн.

Албан черлеринде, колхозтар бүдүүлгелеринде ажылдап турар бүгү кижилериң хөй нуруузу аныяктар болгаш комсомолчулар. Олар юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннер күүседип, мурнакчы ажылдап турарларның хүрээлеги өзүп турар. «Мөрен» колхозта комсомолчу хойжу А. Күр-Базыр бо чылын 100 төрүүр хойга онааштыр 92 хураганны, Ленин аттыг колхозта Дамдың-Сүрүн Кызыл-оол 100 баш хойдан 102 хураганны камгалап алган.

«Мөрен» колхозтуң саанчызы Базыр Алдын-Уруг 9 айларның иштинде инек бүрүзүнден 1000 литр ажыг сүттү саган. «Коммунизмче орук» колхозтуң саанчызы Кынгыыдай олла үенин иштинде инек бүрүзүнден 908 литр сүттү саап, ферманың мурнакчы саанчыларының санында кирген. Ленин аттыг колхозтуң тракторист-комбайнери Анатолий Дондук, «Мөрен» колхозта Сергей Чыргал, «Коммунизмче орук» колхозта Дембирел Белээ олар сиген, сула, дүжүт ажаап алышкынының үезинде хүн нормазын 100—150 хуу күүседип келгеннер. Бүдүүлгениң шолбаннарын оон-даа хөйну райондан тып болур.

Бистиң аныяктарывыстың болгаш комсомолчуларывыстың күш-ажылга кызымак, мурнакчы, чорууга чоргаарланып турар бис. «Коммунизмче орук» колхозтуң комсомолчулары колхозтуң кандыг-бир кампания ажылы эгелей бээрге, тускай звеноларны тургузуп турар. Ол колхозтуң баштаар чери, ында партия эге организациязы мал чеми белеткээр кампания үезинде аныяктарның 72 хуузун тускай звено кылдыр тургускан, удуртукчузунга Чоксум Эрептi томуйлаан. Звено организастыг ажылдаан, бо сезонда мал чеми белеткээр ажылга тергиин эки киришкен. Ол колхозта комсомолчуларның чаңчыл болган эки улегерин өске комсомол организацияларынга нептередип турар бис. Ол ажыл биске күзенчиг түңнелдерни берип турар. Ленин аттыг колхозта эш Чырындайга удуртқан аныяктар бригадазы октябрь айның 15-ке чедир 700 тонна сигенни белеткээн. Чайгы үеде колхозтуң янзы-бүрү адырларынга школачы аныяктарның киржилгези улам-на идепкейжип кел чыдар. Эң ылаңгыяда мал чеми белеткээр ажылга бо чылын «Чаа орук», Ленин аттыг колхозтарда школачыларның киржилгези кончуг улуг болган.

Сөөлгү чылларда районнуң комсомолчуларының хүрээлеги өскен. 1966 чылда 86 аныяктарны комсомолга хүлээп алган болза, 1967 чылдың 8 айларында 92 аныяктарны хүлээп алган. Комсомол организацияларының кол даянып турар күжү комсомол белүктери болур. Районда 22 комсомол эге организациялары, 26 белүк бар. Оларда 712 комсомолчулар бактаап турар. Колхоз бүдүүлгезинде 330, оон иштинде мал ажылында 117 база механизаторларда 76 комсомолчулар ажылдап турар.

ВЛКСМ-ниң XV съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, районнуң комсомол организациялары аныяктар ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарының арга-хевирлерин сайыраңгайжыдып турар. Районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары юбилейлиг чылда күш-ажылга, өөредилгеге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун боттарының бир кол сорулгазы деп санап турар.

Комсомол документилериниң солулгазы — ВЛКСМ-ниң хүрээлениң быжыглаарынче, комсомол эге организацияларының дайынчы чоруун бедиринче, кежигүннериң үчёлүн экижидеринче угланган политиктиг кампания. Бо талазы-биле чер-черде партия организациялары комсомол организацияларынга кошкак дузалаан. Районда бүгү комсомолчуларның 622-ги документилерин солаан, а оон өскезиниң документ солулгазы мынчага доозулбаан.

Комсомол эге организацияларының ажылынга кол черни комсомол хуралы эелээр. Хуралдарның канчаар эртип турар шынарындан, ында комсомолчуларның бот-идепкейи, оларның комсомол организацияларынга хамаарылгазы тодаргай илереп келир. Хуралды солун байдалга эрттирер диве, баш бурунгаар эки белеткээр херек. Районнуң комсомол организацияларынга хуралдар организас талазы-биле кошкак, чалгаранчыг байдалга эртип келген. Хурал эгелээриниң мурнунда оюннар организастаары, чаа ырларны өөренип, ыры-биле эгелеп, ыры-биле төнгүрери черле чүүлдүг. Моон соңгаар бис олче чогуур кичээнгей салыр бис.

Аныяктарның назы-харын барымдаалап кижизидилге ажылдарын билиин бедиринге хөй-ниити күштелдирип, оларның политиктиг ажылдарынга киржилгезинге таарымчалыг байдалды тургузары чугула.

Маңаа хамаарыштыр районнуң партия организациязы база чамдык хемчегларни боттандырып чорудар.

О. БИЧЕ.
СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң бирги секретары.

Шекпээржилер байырлалдың бүдүүзүнде

Улуг байырлалдың бүдүүзүнде «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери хөй-ашт кирген, улам соруктуг ажылдап турарлар.

Күрүнеге көдээ ажыл-агыйның продуктуларын садар талазы-биле үгле планны эвес, а бедиткен хүлээлгелерни күүседириниң аргалары тургустунуп келген. Үүл дизе план ёзугаар 421 тонна эштi күрүнеге садар болгаш 27 тоннаны пландан ажыр садар социалистиг хүлээлгени алгаш, октябрь 1-ге чедир 440 тоннаны саткан болгаш ноябрь 1-де бедиткен хүлээлге күүсеттинер. Сүт садарының чыл планын баймрлал бетинде бүрүн доозар болгаш алган хүлээлгени база-ла хуусаа чедирбейн күүседиптер бис.

Ам хүннүң дайынчы айтырыын дүжүт ажаап алышкынын шалыпкын доозары болур. Күрүнеге тараа садар планны, алган социалистиг хүлээлгени күүсеткен болзувусса-даа, 1000 тонна тарааны ноябрь 1-ге чедир күрүне шыжамырынче немей урар деп шиитпирлээн бис. Оон-биле чергелештир үрезин уруушкуну, оон арыглаашкыны үлүктелбейн турар. Тараа ажаап алышкынын октябрь 25-те доозар деп турар бис.

Ам бистиң мурнувуста эелчеглиг чугула айтырыгда мал кыштаглаашкынын эки эрттирери келген. Бо талазы-биле чамдык белеткел ажылдары доозулган. Баштай-ла малга четчир санныг мал чемин тургузары дээрзин билгеш, план ёзугаар 22650 центнер сигениң орнунга 27672 центнерни белеткеп алган бис.

Ажыл-агый айтырыгларындан аңгыда байырлалга бүгү тала-биле эки белеткелдиг ужуражыр дээш ажылдар совхозтуң Аянгаты, Биче-Тей, Дөн-Терезин салбырларының ажыл-ишчилериниң ортузунда калбарып турар. Ылаңгыя малчыннар чурттап орар бажыннарын, өглерин арыг-силиг байдалга тургузуп, даштын агартып ал турарлар. Байырлалды демдеглеп эрттирер талазы-биле партбюрозу тускай комиссияны тургускан. Аныяктарның база улуг салгалдың кижилериниң киришкени концерттер белеткели суур бүрүзүнде чоруп турар.

Амгы үеде СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединин сессиязының материалдарын таныжар ажылдарны партком калбартып чоруткан. Бо хүннерде шекпээржилер улам сорук көдүрлүүшкүнүг ажылдап турарлар.

М. ХЕРТЕК,
«Шекпээр» совхозта партком секретары.

КЫРГЫС ССР БӨГҮН

Кыргыс ССР. «Туя джайлоо» деп ыраккы одарда Ляйлак районнуң «Исфана» колхозу хойларын одарладып турар. Ам малчыннарның кылыр ажыл-ижи-ле хөй: төрүүр 100 хойдан-на 110 ажыг хураган алдынган. Хураганнарны сагыш човангыр ажаарын организастаан. Хойжулар хураганнарын онча доруктуруп алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: «Столоваяда». Одарларга концентрат чем чедирип берип турары.

Фото А. **Клейменовтуу.**
СЭТА-ның фотохрониказы.

1967 ч. Октябрь 27.
ШЫН
2- гиарын

ПАРЛАЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫ

1968 чылдың солуннарынга, журналдарынга чагылга эгелээнден бээр барык ийи ай чедип турар. Октябрь 20-ге чедир республикада ниитизи-биле 71 муң кезек солун, журнал тараттынган. Эрткен чылдың ол үезинде деңнээрге 10 муң кезек хөй болган.

Парлалга тарадылгазының пропагандазы бедик деңнелде тургустунган черлерде ажыл эки чоруп турар. Амдыызында республикада бирги черде Тес-Хем район —1000 чурттакчыга онаштыр 451 кезек чагылгалыг. Ийнги черде — Тожу район. Ол районда сөөлгү декадада 1000 чурттакчыга онаштыр парлалга тарадылгазы 154 кезек солун, журнал болган.

Өвүр районда сөөлгү декадада байдал эвилеп. Моон мурнунда республикага 9-ку черге турган болза, Өвүр район ам үшкү черде апарган. Ылаңгыя СЭКП райкому улуг дузаны чедирип, парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары-биле ажылды эки организастаан. Ол районнуң харылзаа белдиринде партия организациязы (секретары Н. Ондар) коллективтиң бүгү кежигүннериниң чагылгалыг болурун чедип ап, 3—5 кезек чедир солун, журналдарны кижи бүрүзү бижидип алган. Ол ышкаш Улуг-Хем район сөөлгү декадада багай эвес түңнелдиг болган: 3 муң ажыг кезек чагылга хүлээп алдынган.

Барыын-Хемчик, Таңды районнарында парлалга чагылгазы багай организастаттынган. Бо чугула кампанияже ында кичээнгей кошкан. Күүсетее чогуур хүлээлгени Барыын-Хемчик үгле 32 хуу, Таңды —36 хуу күүсеткилээн.

«Медицинская газета», «Учительская газета», «Советская торговля» солуннарга чагылгаже кичээнгейни хамаарышкан министерстволар кичээнгей салза чогуур. Ук солуннарны чагыдып ап турары кончуг эвээш.

Е. ЧАПЫШЕВА.

ТЫВАГА БИРГИ КОЛХОЗ, ХООЧУН СУУР

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДА «КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХОСТУУ» КОЛХОЗ—ТЫВАГА БИР ДУГААРЫНДА ОРГАНИЗАСТАТТЫНГАН КОЛЛЕКТИВТИГ АЖЫЛАГЫЙ. УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮ-БИЛЕ ХОЛБАШТЫР ООҢ ДУГАЙЫНДА БО АРЫНДА ЧУГААЛААН.

СУУР ТУРУП ЭГЕЛЭЭН

Торгалыг суурда кырган кижилер-биле чугаалажып көөрге, хаанныг чазак үезинде-ле ол черлерге орус тараачыннарның чеде берип, аңаа чурттай бергени Тыванның ядыы араттарында ажылагыйны чорудар талазы-биле бурунгаар улуг депшилгелиг түүл болган дижир.

— Тарааны тарыырын, бажың-балгатты тударын, ногаларны өстүрүрүн, терге-шанакдаа чазаарын олардан өөренип ап турдувус — деп, чамдыктар шуут чугаалаарлар. Тыва кижилерни ындыг мергежилге өөредип турган түү кижилерил ол? Олар кайын, канчап чедип келгеннерил? Бо дугайында ам арткан кырганнар, архивтиң чамдык документилери чугаалап турар. Ында сес чыл школазының башкылары, өөреникчилери база төөгүже бакылап көрүп, бо талазы-биле материалдарны чыып алган.

Делегейниң бирги дайынының биче-ле мурну үезинде Алтай болган Саянның ындының орус тараачыннары амыдырал дилеп, чурттаар дээш Таңды Тывазынче кезек-кезектеп кээп турганнар. Торгалыгта база олар арып баксыраан аъттарында түү-хөөзүн чүдүрүп алган, чамдык түүлдерин боттарында чүктээн-даа четкилеп кээп турган.

Эң-не баштай келгеннер даг эдээ черге, кара суг эриинге тергелерлиг кээп доктаагаш, көшкүн тыва араттардан айтырганнар:

— Бо түү деп черил?

— Бо хемчигештиң ады Торгалыг.

Ынчангаш ол ат-биле аңаа суур туруп эгелээн. Ол ынчаарда аңаа чеде бергеннериң аразында ам Тывада ажылдап, үүле бүдүрүп чоруп турар Казанцевтер база бар тургулаан.

Баштайгы час. Тараачыннар аъттарын семиртип алгаш, үрезинни канчап-чоп тып алгаш, черни андарып, тараазын чашканнар. Баштайгы дужүттү алган — черле шору болган. Ынчангаш олар чурттап болур-дур дижип, өөрүп-даа тургулаан. А мал-маган талазы, чижээлээрге, саар инек, чиир эът-чем кандыгыл? Маңаа ядыы тыва араттар тараачын өөрүнге артыкшылын алчып-бержип тургаш, дузалап-даа турган.

Тараачыннарның баштайгы өөрүшкүзү үр болбаан. Делегейниң бирги дайыны эгелээн. Чылдар эртип-ле турган. Россияга хаанныг чазакты дужүрүпкен. Эрге-чагырга чоннуң холунга кирген. Тывага база Советтер дугайында чугаалажып үнген. Хуу өнчүнүң кандыг уктуг болу бээри билдингир — Торгалыгта тыва феодалдардан аңгы, орус кулактар база тыпты берген.

Мынчангаш хамааты дайыны Сибирьни база шыва ап, Тываның девискээринге, ооң иштинде Торгалыг суурга база хайны берген. Феодалдар, кулактар эрге-чагырдан эки-тура-биле кайын дужүп бээр ийик. Совет эрге-чагырга дээш демиселдиң талазынга ынчаардагы Улуг-Хем кожуунуң чонунуң хөй нуруузу туржупкан. Сергей Кузьмич Кочетовтуң удуртулгазы-биле ол өйде хөренгитеннерге удур эвээш эвес орус тараачыннар болгаш тывалар тулчуп турган.

Кады күш-биле ак-гвардейжи дээрбечилерни чылча шапкан сөонда, тараачыннар база-ла төрүттүнген черлеринге четкилеп кээп, чаа амыдыралды тударынче кирипкен Чуден эгелээннерил?

БАШТАЙГЫ КОЛЛЕКТИВТИГ...

— ЧАЭ-лер организастаарындан эгелээн бис — деп, хоочун чурттакчы Спиридон Мамонтов чугаалап турар.— Чер ажылын кады чорударының баштайгы ындыг эштелгезин 1927 чылда организастаан. Ооң даргазынга Кузьма Чунаревту соңгуп алган бис.

ЧАЭ-лер дээрге коллективтиг ажылдаарының баштайгы хевири. Ында кижилер база хөй эвес, көдээ ажыл-агый чепсектери чедишпес. Черни өйүнде ажылдап кылырынга, тарааны тараш, ажаап алырынга чүү херек чок дээрил.

— Ындыг чепсектер суурнуң бай кижилериниң холунга турган түве — деп, Спиридон Аверьевич сактып чугаалаар. — Олар коллективке каттыжар хөңнү чок турганнар. Ынчангаш, байларның артык малдарын болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын хавырар дугайында чугаалар ядыы кижилерниң аразынга үнүп турар апарган.

— Байлар ядыы кижилерни «самдарлар» деп адап турганнар —дээрзин Осип Иванович Кудрявцев база чугаалап турар.—Суурнуң кол байларының бирээзи Ефим Колесниковтуң башталгазы-биле байлар кажарлаашкын кылып, боттарының «колхозун» организастаарын орадашканнар, ынаар ядыыларны киирбейин турган. Оларның соруулгазы илдең: эки дужүткүр черлерни, малды, машиналарны боттарынга артырып алыр.

Ынчалза-даа Улуг-Хем кожуунуң чагыргазы оларның оозун бадылавайн барган. Ол аразында Колесниковка өске бодал база туруп келген: «үжүк-бижиктиг кижини мени даа организастаар колхозтуң даргазынга соңгуп алыр боор» деп. Ол соруулга-биле артельге каш аътты, инектерни болгаш сиген кезер машиназын ол дужааган. Ынчалза-даа бадылаашкынның хөй нуруузу-биле артельдиң даргазынга Фотей Казанцевти соңгуп алган (Торгалыг суурну үндезилеп тургускан Василий Казанцевтиң төрели).

КОЛХОЗ ТУРГУСТУНГАН

Ындыг янзы-биле 1929 чылдың апрельде каттыжып алгаш, ол-ла дораан тарылгаже кирипкеннер. Тараның часкы баштайгы үнүүшкүнү өөртүп турган. Кылыр ажыл-ла хөй. Колхоз даргазы боданғылаан: алыр дужүттү кала кадагалаарыл, кыжын ниитиниң малын кала тургузарыл, түүнүнбиле чемгерерил, продукцияны канчаар хуваарыл? Тараа шыгжаар склад, мал кажаалары бар эвес.

Баштай-ла аъттар кажаазын, амбарны тудуп кирипкен. Молотилка садып алырының айтырыы туруп келген. Кулак Шелеповтан хавырып алган дээрбени септээр, ажыглалга киирерин-даа бодап келгилээн. Суурда эмнелге салыры база чок. Аараан кижилер Шагаан-Арыгже азы Кызылче тергелиг аът-биле чоруур. Клуб-даа кайда боор. Хурал-суглааны ол-бо таварышкан черлерге кылгылаар. Суурга эң-не бижик-биликтиг дээр кижизи — Гавриил Уколов, кала-даа бүгү документилерни ол номчуп бээр, ийет, комсомол үүрүнүң секретары Анастасия Юртаева база солун номнарны дыңнаалдыр номчуп бээр...

Күзүн баштайгы дужүттү ажаап алган. Ону өрегелерге хуваагаш, бээрин берип, шыгжадырын шыгжаткан. Ноябрьда баштайгы түңнелди кылган. 1929 чылдың ноябрь 21-де болган каттышкан хуралдың доктаалында мынчаар бижип каан:

«Олурушканнар — 17 кижи...

Доктаатканы: хову ажылындан алдынган 12155 рубльди дараазында үүлдерге хуваар:

1. Өре төлээри — 4364 руб.
2. Кол капиталга—779 руб.
3. Үлешпес фондуга—389 руб.
4. Курлавыр капиталга—389 руб.
5. Кырганнарны хандырарының, аар аарыг кижилерни эмнедириниң болгаш чаш уруглар өөредириниң фондузунга — 389 руб.

«Күш-ажылдың хостуу» коллективти көдээ ажыл-агый артели деп адаар».

Чүгле 12 муң рубль. А эрткен 1966 чылда колхозтуң өрулгазы чаа акша-биле 733 муң ажыг рубль болган. Бо ийини деңнээш, чамдык кижилер каттырар-даа чадавас. Ынчалза-даа ол ынчаарда оларның — артельчилериниң баштайгы хөреңгизи болган, баштайгы чедиишкини. Мынчангаш колхозтуң быжыгып турарын көргеш, эгезинде аңаа бузүревейн турган чамдык тараачыннар олче эглип, аңаа кирер дээш билдириишкиннерни киирип туруп берген.

ҮЙМЭЭННИ БАСКАН

КОЛХОЗТУҢ БИРГИ ДАРГАЗЫ Ф. КАЗАНЦЕВ.

Коллективтиг ажыл-агыйның чедиишкиннеринге суурнуң байлары хөңнү чок турган, харын-даа көөр хөңнү чок турганнар.

— Олар кандыг хөфа чедирер чоор дээш, кежээлерде чажыт чыглып тургулаан—деп, Федор Обухов сактып турар.— Бир-ле катап тарылгага турувуста, аъдывыс биче ажылдап чоруй туруп алган. Көөрүвүске, ооргӓзы куруг хан: чонак адаанче өнедиин кадаглар тырып каан болду. Кыжын дезинфекция эзилдириибиле чуп каан бызааларывысты дашкаар үндүргүлепкен болган, олар өлгүлээн. Продуктуларже керосин холуй кудуп, малдарның кулактарын одура кезип, чүү кылбайн турган дээр оларны...

— Май 1-ниң мурнуу чарыы турган түве — деп, Семен Конев база чугаалап турар.— Кулактар тура халыышкын белеткеп турары илереп келген. Ол дугайын колхоз даргазы Казанцев Кызылче дыңнадыпкаш, боду хемчеглерни база ап турган. Ужур чүл дээрге, молотилка алыры-биле Минусинск чораан Колесников оортан чедип кел-ле, бодунуң өннүктери-биле каш удаа чажыт хуралдар кылгылаан. «Боо-чепсекти холга туткаш, коммунистер чок Советтер тургузар бис» деп, кижилерин ол «бүзүредип» турган.

Ынчангаш кулактарның чепсектиг отряды Торгалыг оурже углап чорупкан. Орук аайы-биле олар тараачыннарны үптеп, коммунистерни аглап, чиндиишкиннер кылып, кижилерни эттеп эриидеп турганнар.

— Бир-ле кежээ Кызылдан келген Печеркинниң бажыңынга комсомол хуралы болган. Майга белеткелди, тарылга дугайын чугаалашкан бис—деп, Семен Конев чугаалаар. — Бажыңымга кээп, удуп чыдып алдым. Хенертен авам оттура берди:

— Тур, кудумчуда боолаашкын болуп тур.

А ол өйде мындыг түве болуп турган: тура халышкан кулактарның баштыңнары Юдин, Ленков болгаш өскелер-даа Гавриил Уколовтуң бажыңына чеде бергеш:

— Боо-чепсээн эккел — дээннер.

— Менде боо чок — деп, ол харыылаан.

— Ындыг болза, бисти Казанцевке чедире бер. Ынчалбас болзунза, оорганче окту киир адыптар бис.

Казанцевке чеде бергеннер. Эжикти соктаан. Казанцев холунуң боозун ала тыртып алгаш, сонгага барып туруп алган. А аңаа турган Петя Кононов эжик чаагының артынга чаштынып туруп алган.

— От кывыспа — деп, Казанцев кадайынга чугаалаан.

— Кымыл ында?— деп, Казанцевтиң кадайы Шура кый диген.

— Мен-дир мен, Уколов.

Эжикти ажыдыпкан, ол аразында бир-ле кижи шүдүнзе шапкан. Өрээлче угландыр тудуп алган боо уну көрүп каан, Шура дидими-биле демгилерни дашты өрээлче үндүр кызарын орадашкан. Ол аразында Казанцев сонга караан чуура идипкеш, үне халый берген. Ооң соондан Уколов база үне халып чыдырда, ону боолап, балыглапкан.

— Кайнаар баарың ол, сойлук, бистен уштунуп ыдавас сен— дээш, ону сегирип алганнар. Ол аразында болган байдалды ажыглап алгаш, Кононов база өрээлден үне халаан, ооң эктинче дүүрге өгу-биле балыглапкан, ынчалзадаа карңгыда ол алдырбайн барган.

Балыглаттырган Уколовту кудумчу-биле сөөртүп, чажырып каан боо-чепсекти боттары тып алгыже дээрбечилер ону хилинчектеп келген.

Даартазында тура халышкан дээрбечилер колхозтуң эң дээре аъттарын алгылап алгаш, дагларже дезе бергилээн. Ынчалза-даа кулактарның бо үймээнин базып каан...

СОЦИАЛИЗМ ТУРГУЗУУШКУНУНЧЕ

1931 чылда колхозчуларның бирги республика съездизи болган, ол чорук торгалыгжыларга улуг школа болган. Аңаа орус болгаш тыва тараачыннар кады олурушкулаан. Съезд колхоз тургузуушкунуңу чаңгыс аай төвүн— Колхозтөптү соңгуп алган. Ол съездиниң шиитпиринде бижээн: «Араттың революстуг намының удуртулгазы-биле республика болза капитализмни оюп эртип каапкаш, социализмге тургузуушкунче шиитпирлин-биле кирипкен».

База бир чыл эрткен. Ортумак дужүт алдынган. Коллективтиг ажылдың күжүн билип алган төлээде, артельчилер таварышкан бергелерни ажыг тиилеп турган. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң 1931 чылда Колхозтөпке киирген отчёдунда бижээн:

«Көдээ ажыл-агый артелин организастаар үеде артель кежигүннери 27 кижи турган, үнгени—7, чаа киргеннер—30. Ам артельде 50 өг-бүле бар, бүгү кижилер—250, а ажыл кылып шыдаарлар—133. Каттыжышкынның өг-бүлелериниң составында—хөлечик чораннар — 1, ядыы чораннар—22, ортумактар—27, ТАРН-ның болгаш ВКП(б)-ниң кежигүннери —8, аревэ кежигүннери—13.

Тарылга шөлү: кызыл-тас—223 га, сула—119, суггаттыг чер —483 га...

Ниитилештирген түүлдер: сеялкалар—4, сиген кезер машиналар —2, тавыча баглаар машиналар—3, сортировкалар—6, тергелер—49, шанактар—78, амбар—1».

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында колхозчулар чаңгыс аай өг-бүле болуп улам сырый каттышкан. Фронтуже чораан эр кижилерни оларның кадайлары, уруг-дарыы, кырган ада-иелери солуп турган. Ол үениң күш-ажылчы маадырлыг чоруктарының дугайында мындыг чижектер бар, ол болза 1942 чылга хамааржыр: «Шалыпчы атты чедип алыр дээш чарышка кирипкеш, сентябрьниң 13-те Лукерья Уколова онаалга 500 турда, 531 снопту баглаан, а сентябрь 15-те—803 чедирген. П. Беленкова 719 снап баглаан».

— Муң чедир-даа баглап тургулаан — деп, ол үениң кижилери ам чугаалап турарлар.—Фронтуда байдал берге болгай дээрзин кижилер билип турган. Ынчангаш бергелер турза-даа, 1944 чылда колхоз бүгү күрүне планнарын күүсеткен...

Чамдык төөгү түүлдери мындыг-дыр. Оон бээр хөй чылдар эрткен. Ам бо хүннерде, Улуг Октябрьның 50 чыл ою байырлаар чылда торгалыгжыларда байдал кандыгыл?

КОЛХОЗ БО ХҮННЕРДЕ

Колхоз суурунуң төвүнге чеде бээрге, ында эң-не улуг бажың — колхозтуң Ю. Гагарин аттыг клуву өскелерден ылгалып турар. Ооң ишти делгем, белеткел кылыр өрээлдерлиг, делгем экранныг кинону база аңаа үндүрер. Ооң чоогунда гостиница, столовая, магазин. Оон ыңай көдээ библиотека, 250 ажыг уруглар өөренип турар школа, чаарби беш оруннуг эмнелге. Бо албан черлеринде дээди эртемниг он дөрт кижи ам ажылдап турар, ол дээрге башылар, эмчилер, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери-дир, а ортумак эртемниглер оон-даа хөй.

Клубка бо бүгүнү чугаалажып турувуста, чамдык кижилер:

— Бистиң бо турган черивис шаанда Торгалыг суурнуң кыдыы турган түве болгай, ам дал ортузу болган—дижип турдулар.

Ам Торгалыгда 400 ажыг өреге бар, колхозчулар барык 800 ажыг кижи. Ынчаарга колхозтуң машина техниказы кандыгыл? 1935 чылда аңаа бирги трактор чеде берген, ону кижилер үглей берип, магадап турганын сактып келгеш, амгы үени көөрге магалыг: колхозта 13 комбайн, 25 автомашина, 27 трактор бар. Ынчаарга мурнакчы механизаторлар кымнарыл? Ол дээрге тракторист С. Түлүш-түр. Бо чылын чымчак андарылгага шилчидерге 700 гектар черни андарып, ажаган. Ол дээрге Василий болгаш Григорий Сурыкин алышкылар-дыр. Оларның кайызы-даа дужүт ажаап алыышкынынга тиилекчилер болган. Д. Кара-оол база олардан хоңдавайн турар.

Колхозтуң амгы үеде кол специализастаашкыны — хөй ажылы, ынчаарга чер ажылы дузалал болур. Шээр мал ниитизи-биле 12900 ажыг баш, хойларның 50 хуузу үшкү салгалдың нарын дуктуг, оон өскези — чартык бөдүүн дуктуг. Ынчангаш угунда барып хойларны нарын дуктуг уксаа-биле сайзырадыр, олардан кол алыр продукция — дук болгаш эът. Колхоз кол өрулганы мал ажылындан ап турар, бо чылын ону 600 муң ажыг рубль болур кылдыр планнаан.

Мыйыстыг бода мал талазыбиле депшилге база хөй. Колхозта ол — 2130 ажыг баш. Ону эътсут бээр кылдыр специализастап турар. № 1 болгаш № 2 фермаларда инектерни сүт. эът бээр кылдыр таарыштыр тургускан, а №3 фермада эътке дужаары-биле семиртир малдар турар. Инектерни симменталь уксаа-биле каш чыл бурунгаар хайнактап эгелээн болгаш оларны шуут арыг ол уксаага чедирер ажыл үргүлчүлеп турар.

Мал ажылының талазы-биле мурнакчылар көвей. Чижээлээрге, Ө. Түлүш дижик. Чүс хойга онаштыр 102 хураганны бо чылын ол камгалап алган. А саанчы С. Кара-кыс чыл дургузунда саар бир инектен-не 1800 кг сүттү саарын хүлээнгеш, тос айлар дургузунда ону 1768 кг чедирген. Ооң эки 3. Натпит-оол база оон дудавайн турар. Саанчы С. Көк-кыс, бызаа ажаакчызы А. Блинова, чылгычы Ш. Бюрбюжюкту база айтыр херек. Колхозтуң ажылышчилери харын-на боларның үлегери-биле ажылдап тургаш, күрүнеге сүт, эът болгаш түк саларының планын бо чылдың үш кварталдарынга онаштыр ажыр күүсеткилээни ол-дур.

Бо артельге чер ажылы ылаңгыя Ада-чурттуң Улуг дайынының эгезинде безин аргажок эвээш турган дивизис. Оортан бээр ол он ажыг катап өскен болгаш бо чылын 4 муң 500 гектар ажыг болган. Чоокта чаа артельдиң кежигүннери дужүт ажаап алыышкынын дооскаш, бо талазы-биле күрүнениң мурнунга хүлээлгезин алдарлыг күүсеткен: тараа садар план 100 тонна турда, ону олар муң ажыг хуу кылдыр күүсеткен азы 1300 тонна хире тарааны дужааган.

Дужүттүң мындыг чаагай болурун канчап чедип алганыл?

— Хамыктың мурнунда чайгы болгаш күскү чер андарылгаларынче моон мурнунда улуг кичээнгейни салып турган бис, ол чорук дужүттүң чаагай болурунга шиитпирлиг рольду ойнаан — деп, зоотехник П. Сагаков чугаалап турар. Ындыг-ла калбак хемчээлдиг эвес-даа бол, минералдыг чемишчидилгелерни база ажыглаан. Чылдын-на чорудуп турар суггарылга база улуг рольдуг болган. Харын моон хараазында бо чылын колхозка кызыл-тастың бир гектарга онаштыр 17,6 центнер (эрткен чылын 12) дужүдүн алган, тараа культураларының ниитизи-биле 16,2 центнер болган.

Моон соңгаар Торгалыгның механизастаттынган суггарылга бугазын кылыры колхозка улуг ужур-дузалыг болур. Ол буганың оуу колхозтуң 900 гектар черин суггарар болгаш суггарылганы аңаа чаашкынналдырып турар агрегаттар-биле чорудар. Ылаңгыя ол буганың Торгалыгга турар төвүнден бүгү ажылды телевизор дамчыштыр көрүп олургаш, автоматчыткан телефон-биле харылзажып башкарар дээрзин бо талазы-биле айтырга-ла четчир.

Юбилейлиг чылда колхозтуң бо бүгү түүлдерин чонга соңуургадыры өөрүнчүг. Ындыг болзадаа чедир кылдынмайн турар, шиитпирлеттинмээн айтырыгларын торгалыгжылар база чугаалап турарлар. Ол чүлерил?

Ол дээрге, мал ажылын алырга, ында механизацияның шуут чогудур. Бүгү чүвени хол-биле кылып турар. Мал чемнери белеткээр цехтер чок. Саванны хээп, буска ылбырадып бээрин безин ажыглавайн турар. Мал чеми культураларның дүжүдүн өстүрүп тургаш, концентратты боттарынга бүрүн хандыртынып алырының айтырыы ам-даа четче шиитпирлеттинмээн. Малдың уксаазын эжижидериниң айтырыында четпестер эңмежок, ол хамыктың мурнунда хой ажылынга хамааржыр. Бо талазы-биле оларзын аңдарган эки черлерге тырыыр. Чемишчидилгени калбаабиле ажыглаар. Кол соруулга — тарылга шөлүн калбартып тургаш эвес, харын ооң дужүткүрүн бедидип өөрүп чаагай дужүттерни чылдың алыры ол-дур. Ынчангаш чемишчидилгеже онза кичээнгей салыр.

Продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле колхозтуң удуртукчу ажылдакчыларында дүвүрээзин черле чок. 1963 чылдан бээр колхозтуң отчёттуг хуралдарынга кылгылап турган илеткелдерни хайгаарап көөрге, ол талазы-биле чүү-даа чугаалаваан болгулаар. А бо дээрге үндезин айтырыгларның бирээзи болгай. Оон-биле кады көдээ ажыл-агый будүрүлгезин эртемге үндезилээш чорударының айтырыын колхозтуң түскай эртемниглери улуг соңуургап, хемчеглерни ап турар дээрзинге өөрбес аргажок.

Тывага бир дугаар тургустунган колхозтуң, оон төвү — хоочун суур Торгалыгның дугайында улуг байырлал мурнунда номчукчуларга моон-биле соңуургаттывыс.

— Колхозтуң экономиказын эки саналгага үндезилеп тургаш улам быжыглаар, чер болгаш мал ажылының культуразын берирер, көдээ ажыл-ишчилериниң амыдырал-чуртталгазын улам эжижидер дээш моон соңгаар-даа бүгү күжүвүстү бээр бис—деп партком секретары Хертек Кунгаа чугаалап турар.

Бо соруулганы күүсеериниге колхозтуң коммунистери, оларның дузалакчылары, 140 комсомолчулар авангардчы рольду ойнап тургаш, ажылдың магадылалдыг чедиишкиннерин адыр бүрүзүнге чедип ап шылаар.

С. САМБА-ЛЮНДУП,
«Шынның» түскай корр.

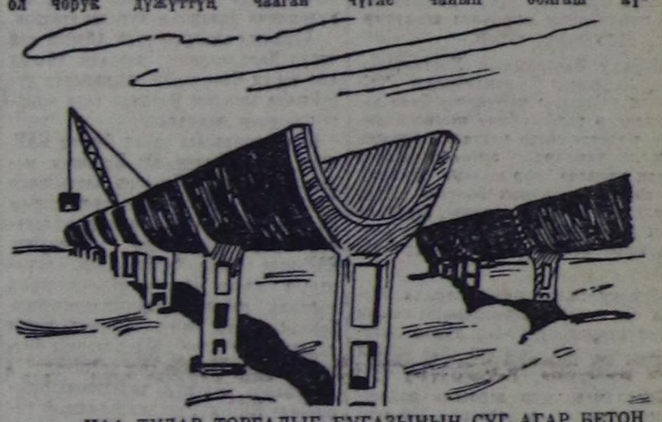

ЧАА ТУДАР ТОРГАЛЫГ БУГАЗЫНЫҢ СУГ АГАР БЕТОН ОҢГАЧАЛАРЫНЫҢ КЕЗИИ

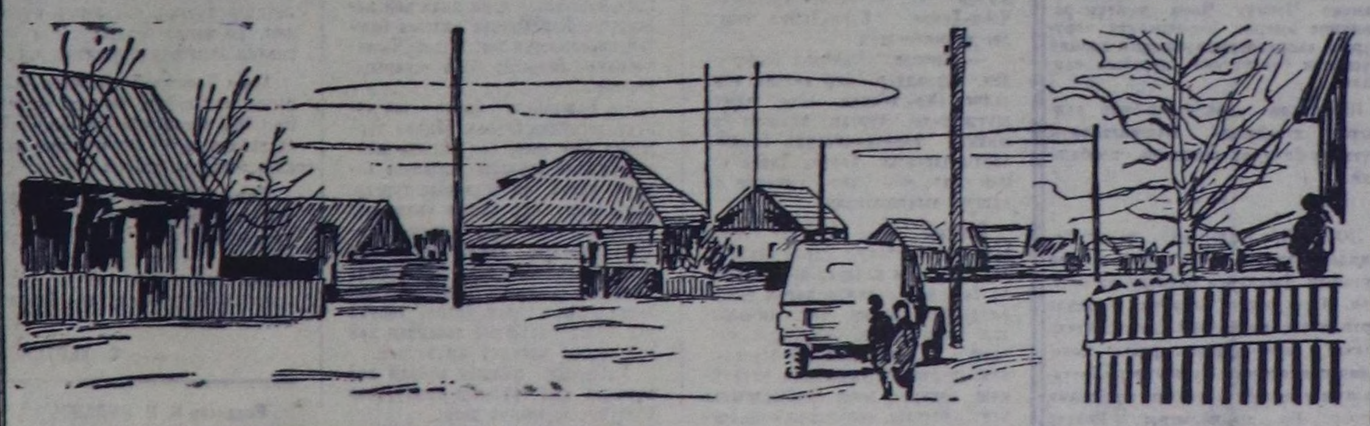

Торгалыг суурнуң бир булуңу. Ю. Курскийниң чураан чуруктары

ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИП ТУР МЕН

ССРЭ-нин Дээди Совединиң чедиги чыыжының үшкү сессиязының материалдарын солуулан номчаан, радиолан дыңнаан, сагыш-сеткилим хайныгып келди. «Тыва кобальт» комбинаттың күчүзү 1968 чылда шенеллеге кирип, ылангыя чугай өртедир цех ажыглалга кирер апарган. Хову-Аксында ТЭП-гин немелле түлүгларында шеверлекчилеп турар мен. Юбилейге уткуштур бо электростанция баштайгы үлетпүр токту найысылал Кызылга бээр. Бо херекке күш-ажылчы үлүүмну киирген мен. Шеверлекчи ажылдарны доозуп турар бис.

1968 чылдың улус ажыл-агый планында болгаш күрүне бюджединде бистин чурттун экономика талазы-биле өзүп орар күчүзү чайыннанчаа-биле илереп турар. Оон бир годаргай чижээн Хову-Аксындан көрүп болур.

«Тыва кобальт» комбинаттың ажыглалда кирген бүдүрүлгелеринде 104 кижи эвээш төлевирлиг ажылларга турган. Чоннуң өрулгаларын өстүрер чаа доктаалбиле холбаштыр ажылчын санынга 24 рубльди 1968 чылын январь 1-ден эгелеп төлээр апарган. Дирекция 9 муң рубльге шалын фондузун улгаттыр планнаан. Бистиң суурдан безин 196 кижиниң пенсия болгаш пособиези ортумаа-биле 9 рубльден 33 рубль чедир улгадыр апарган. Бо бүгү хемчеглер бистерни чаачаа чедиишкиннерже хей-аът киирип турар-дыр.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынын хову-аксыжылар күш-ажылы-биле харылаар деп идегеп олур мен. Дээди Советтиң сессиязының доктаалларын изиибиле деткип тур мен.

Л. СОДУНАМ,
тудугжу.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң малчыннары Доржу Ондар, С. Түлүш олар кыштагларынче 40—45 гонна сигенни чедирип алганнар. Мурнакчы хойжулар Быстаан-оол Донгак, Ыдым-оол Ондар олар база-ла кышка эки белеткелдиг.

* * *

Совхозтуң Ишкин салбырынга болгаш Көк-Тереште аныяк техниктер Бичеккей Ондар биле Макай-оол Монгуш олар хүнде 40—80 хойларны тарып боозадып турарлар. Бо хүннерге чедир оларның кайызы-даа ийи мун ажыг хойларны тарып боозаткан.

О. БОРАШ.

* * *

Улуг-Хем районда Чаш-Тал сүтбараан фермазының мурнакчы саанчызы Мария Сундуй болгаш тудуг бригадири Санчи Содунам олар Ак-Тургуг ортумак школазының өөреникчилери-биле солун ужуражылганы эрттирген. Күш-ажылдың кижилери өөреникчилерге боттарының чедиишкиннериниң болгаш тускай эртемниң дугайында чугаалап бергеннер.

Н. ШОЙДАА.

Район Совединин сессиязы

Бай-Хаакка Таңдының район Совединиң сессиязы болуп эрткен. Аңаа ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын эжижидер хемчеглер талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалының күүселдезиниң чоруп турарын чугаалажып көрген. Сессияга Элегес көдээ Совединин даргазы эш Кудрявцевтиң илеткелин ыңнаан.

Илеткел талазы-биле санал-онал бергеннер партия Төп Комитединиң доктаалын күүседир талазы-биле эвээн ажылларны чорутканын, ылангыя масса-биле харылзааны, депутаттар болуу-биле ажылды эжижиткенин демдеглээн.

Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

Д. ЕНДАН.

1967 ч. Октябрь 27.
ШЫН
3-КУ АРЫН

ДАШТЫКЫДА

ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ—ДЕЛЕГЕЙНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

БОЛГАР найысылалдың хөй-ниитизи Улуг Октябрьның 50 чылын байырлап эртиреги-биле белеткенип турар. Улуг Октябрьның юбилейин демдеглээри-биле чер болганда янзы-бүрү хемчеглерни—эртем сессиялары, теоретиктиг конференцияларны эрттирип, лекцияларны номчуп, илеткелдерни кылып турар. Бүдүрүлге планнарын хуусаа бетинде күүседир дөш октябрь мурнунуң социалистиг чарыжы найысылалдың бүдүрүлгелериде улам калбарып турар.

В. И. Ленинге турасказал болдурган ай найысылалдың Ленинск районунда эртип турар. Айның ажыдыышкынынга академик Тодор Павлов «Коммунизмниң теориязынга болгаш практиказынга В. И. Ленининиң салыышкыны» деп илеткелди кылган. Чоннуң мурнунга эртем ажылдакчылары илеткелдерни кылып турар. Найысылалдың кол экономика району — Колоровск районга экономика бодалдың хүннерин эрттирген, Октябрь революциязының ужур-дузазы деп темага теоретиктиг конференциялар өредилге черлеринде эртип турар.

* * *

БОЛГАРИЯНЫҢ Эртемнер академиязының чанында философия институту үш хүннүң эртем сессиязын организастаан, аңаа В. И. Ленининиң философия чогаалдарынга бараан болдурган илеткелдерни дыңнаан. Болгар чогаалчыларының эвилели «Болгар литературага Улуг Октябрьның идейлиг салдары» деп теоретиктиг конференцияга белеткенип турар. Аңаа совет шүгүмүлекчилер болгаш литература ажылдакчылары киржир.

1917 чылда октябрь болуушкуннарының болгаш хамаатты дайынның дугайында база Болгарияга Октябрьны канчаар көргеи дугайында фотоделгелгелерни клубтарда болгаш культура бажыңнарында организастаан. Совет эрге-чагырганың бежен чылдарының дургузунда Совет Эвилелиниң чедишкиннеринге хөй делгелгелерни бараан болдурган.

* * *

УЛУГ Октябрьның 50 чылы-биле холбаштыр Профовилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы делегейниң профовилел шимчээшкининиң көскү ажылдакчыларының түүлдериниң чыындызын «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болгаш делегейниң профовилел шимчээшкини» деп эге-биле парлап үндүрген. Ук чыындыны англи, испан, орус болгаш француз дылдарга үндүрген.

Чыындының авторларының арызында Профовилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының дергазы Р. Битоси, Профовилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының чингине секретары Луи Сайян, Чехословакиянның, Болгарияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Венгрияның национал профовилел каттыжышкыннарының удуртукчулары, а ол ышкаш Латин Американың чурттарының, Японияның, Францияның деннилегелиг профовилел ажылдакчылары бар.

* * *

УЛУГ Октябрьның байырлалының талазы-биле республика комитединиң дыңнадыында чугаалап турары: «Октябрь революциязының 50 чылының байырлалы бүгү Хорватияда ниити улусчу шынарлыг болу берген». Ол республиканың хоорайларында болгаш чурттакчылыг черлеринде байырлыг хуралдар, лекциялар, беседалар болуп турар. Делгелгелерни, театр шиилерни, уран түүл кежээлерни, спорт маргылдааларын, телевидение болгаш радио дамчыдылгаларын юбилейге бараан болдурган.

Юбилейниң байырлалының талазы-биле республика болгаш хоорай комитеттери Загребада «Янко гредел» дөр бүдүрүлгете ноябрь 6-да хөй кижи киржикчилиг байырлыг хуралды эрттирери-биле белеткенип турар. Ол бүдүрүлгеге 1919 чылда хоорайның баштайгы коммунистиг организациязы үндезилеттинген.

* * *

ДЖОН Ридгиң «Делегейни салгышкан он хүннер» деп номун барымдаалап чогаткан шин Бухаресте национал театрга болган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының кол болуушкуннарын шинге көргүскен.

* * *

ОКТЯБРЬНЫҢ социалистиг Улуг революциязының төөгүлүг ужурдузазынга бараан болдурган лекциялар, илеткелдер, конференциялар, литература кежээлери Мурештиң—Венгр автономнуг областың (Румыния) хөй черлеринге болгулаан.

Сучавка «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы — бүгү делегейге эргилделиг болуушкун» деп темага конференция болган. «50 чылдарның дургузунда совет эртемниң болгаш культураның чедишкиннери» деп темага кинофильмнерни көргүскен.

* * *

СССР-де шажын-чүдүлгеге удур шимчээшкининиң төөгүзүнге бараан болдурган эртем конференциязы Варшавага болуп эткен. Октябрь революциязының 50 чылы-биле холбаштыр организастаан ол конференцияга 100 хире эртем ажылдакчылары киришкен.

* * *

СОВЕТ күрүнениң 50 чылы» деп делгелге Конакриде (Гвинея) ажыттынган.

Ында делгээн хөй санныг фото-чуруктар болгаш номнар 50 чылдың дургузунда совет улустуң чедишкиннериниң дугайын, а ол ышкаш совет болгаш гвиней улустарының найыралының дугайын көрүкчүлерге таныштырып турар. Делгеге октябрь 29-ка чедир үргүлчүлээр.

(СЭТА).

Кызылдың уруглар бажыңында колдуунда кадыы баглй бот иелериниң болгаш өскүс 50 ажыг уруглар бар. Аңаа башгай барган кижи шупту-ла бир үе, бот-боттарын өттүнүшкен дег ол-бо чүгүржүп шуугашкан бичии кижилерни көрүп хаан, сеткили өөрүп, магадаас арга чок. Шынап-ла, олар чаңгыс иениң телдери дег: каң-кадык, ожак-хөглүг өзүп-дорбуп турарлар. Кадыы баксыраш уруун азы оглун уруглар бажыңының азыралынга берип каан иелер ында ажылдап турар коллективтиң адрезинге дыка хөй чылыг сөстерни чугаалап турар.

Чоокта чаа орта чораан, уругларның белүк вайы-биле чурттап турар өрээлдеринге кирип, оларның амыдырал байдалдары-биле танышкан мен. Коллектив бичии кижилерниң чүүле кадык өзүлдезинче эвес, оларның эстетиктиг кижиидилгезинче база онга кичээнгей салып турар дээрзин магадап көрдүм.

ЧУРУКТАРДА: Бичии Слава болгаш оон өөрү.

В. МОЛЬБИНИҢ фотолары, сөзү.

ОКТЯБРЬ КИЖИЛЕРНИҢ САЛЫМ-ЧОЛУНДА

ХЕМЧИК УРУУ

Көшкүн амыдыралдың бергелери Адашка база-ла улуг чүүк болуп, ону оюп эрте бербээн. Бир хемден өске хемче, бир тайгадан өске тайгаже көжүп, харлыг кыжын, изиг чайын кандыг бергелерни ол көрбээн дээр!

Аныяк чораан чылдарында ол мындыг түүлдерни база утпас! Хемчик бажының ол-бо кыштаглары — Чыманнарның кыштаа Дашта-Өдек, Анчы-Караларның кыштаа — Доора-Хорум база Шивилиг-Кара-Сугда, черле кыштаг бүрүзү-ле чоп деъс кажааларлыгыл, өдек-кыштаг, одар-белчиир дээш, ийи кыштаг аразында Улуг-Даг дээш кожаларын чемелеп, оларның одарынче чүге хөөн үргүлчү кадарарлары деп төрелдери бо-ла чугаалашкан, ажынган олурмуулаарлар. Чуттан болгаш аарыглардан малдың кырлыг өлүп турганын сактып келирге карак чажы төктүр. Өскен чери Хемчик бажынга барташ, ол ында арыларда одаглар орнун көргүлээр. Ол дээрге частың берге үелериде өлген малдың сегин мөөн-мөөнү-биле белгүлээш, өртедип турганы ол. Кара-Дытта, Шагбан-Кажада-даа ындыг одаглар орну кайы хөй. Ол дээрге эрткен берге амыдырал сорбу дег, көстүр-көзүлбес чыткылаар.

Ынчалза-даа шаг-шаа-биле турбас. Улуг Октябрьның херел чырыы Хемчик бажынга чайыннанганындан амыдырал хемниң шаклыны дег хөгжүп келээн. Кажан Хемчик бажынга тыва бижик өөредир кижилер чедип келгенде, сумдулуг кыс бижик дээрге, деп-шилгеже базым дээрзин эндевээн.

— Улаан-булуңдан кижи келген-дир. Тыва бижик өөредир кижилер—деп, чугаалар Хоолашка, Чоон-Хемге, Кара-Дытка чаңгы дег диңмиттелген

— Кичээл, кичээл болур — деп, чарлалдар бир аалдан өске аалче, бир хемден өске хемче шуужуп-ла турган. Адашты бижикке өөреткеннериниң бирээзи арбан даргазы Хертек Даваа ол. Оон «а», «б» деп үннерни ол баштай дыннагылаан.

Кышкы хүн дургузу кыска. Ыяжын ыыштаар, тараа соктаар, лоштаар, хөй кадарар дээш ажылла хөй, кежээ-кежээ карак шокарандырып кедир. Чок, ынчалалаа Адаш ындыг бергелерге тоовваан. Хамык ажылын доскаш, кежээлерге от чырыынга олурупкаш, бодунуң ыяш самбыразынга үстү чаггаш, өөзүн хуллээш, сувүрүп алган ыяжын туткаш, бижик өөренип олуруптар. Ыргакдагыр-даа бол, аңаа үжүктерни бижип эгелээр. Сонуургакта черле ындыг, чоорту ол Хемчик бажынга тыва бижикти бир-ле дугаарында өөренип алган хөрээженнериниң бирээзи болган. Эн-не баштай «Шын» солуунну номчуп эгелээни аңаа кажан-даа уттундурбас...

Найыралдыгда деминг. А бо Хемчик бажының чону чоп дем кадып деңге ажылдавас чоор? Бүдүн арбан чугаалашкаш, бо Кара-Дытта Хемчикти кежир улуг көвүрүгну канчап тудуптулар. А малга сиген белеткээрде, кажаахораа тударда база ынчаар демнежипсе деп бодалдар, ону дүвүредип чораан. Адаштың бодап чораан айтырыгларынга харыылар боттары-ла чедип келгилээн. Чүге дээрге Улуг Октябрьның херелинден одунган Тыва ниитилелдин хөгжүлдезин өзүгаар чаа орукче чайгылыш чокка кирипкен. Дөртен чылдар үезинде Хемчик бажынга «Кара-Дыт» деп МЧАЭ организастаттынган. Оон соонда үүрмек МЧАЭ-лер каттышкаш, коллективтиг ажыл-агый — колхоз турпустунган. Адаштың өзүлүг амыдыралы ынчан эгелээн...

1950 чылда Адаш Чымановна Шуйга келгеш, ферма эргелекчилеп ажылдаан. Каш чылдар эрткенде, оон шагдан тура күзели Октябрьдан төрүттүнген улуг чаагай Төрээн чүрттүн чүрээ — Москвага чедип, Бүгү-эвилелдин улус ажыл-агый чедишкиннериниң делгелгезинге чорааш келген.

Бодунуң ажылын чаңгыс өөр чүрттүгүлары шак ынчаар үнелээни Адаш Чымановнаны улам сорук киргген. 1957 чылда колхозтуң баштаар чери аңаа хөй кадарткан. Кандыг-даа ажылга баштай киргеннерге дег, Адаш Чымановнага бергелер база таварышкылаан.

— Баштай-ла биске чаа төрүүр тогдулар берген. Ынчан дуржулга бар эвес, оон ангыла малдың кажаа-хораазы дыка-ла бөлүүн, малга чем чедиппес турган. Ынчангаш чүс башка онаштыр чүгле 56 хураганны алган бис— деп, сураглыг хойжу ам сактып чугаалап олурар. Оон дараазында чылдарда Адаш Чымановнаның көргүзүүлери улам бедип, төрүүр чүс хойга онаштыр тозандан хөй хураганны үргүлчү ап келген.

Алдарлыг малчын хойдан хөй хураган ап турарын сонуургаар болзувусса, мынча дээр:

— Ылаңгыя хайнак хойнуң хураганнарын азырап ажаары дыка нарын болур. Хураган төрүттүнген соонда, ийи-үш хонганда ылап-ла агаарладыр. Хураганга азы-бүрү чемнерни, дусту бөөр, чылыг суг-биле суттарар. Ынчаар чемгеррде оон өөрүдезинге дыка эки. Хураган аарый бөөр хевирлиг апаарга, ону баш удур эмнээри чугула. Кадарчы база сакманщикдаа кижи үргүлчү-ле чаш хураганның аразында туруп, оларны карактаар херек. Чажында бакка ажааган хураган улгадып келгешдаа мага боду бичии болур — деп, ол чугаалаар.

Кандыг-даа ажылда кижи, бир эвес ол күзелдиг болза, ону экижидин алырының орнун дилеп, ажылга чүү шаптыктап турарыл дээрзин бодап чоруур болгай.

Адаш Иргиттиң аалы ам шапкын Хемчиктиң кыдыында Адыр-Мажалыкта күзээнде. Ол дээрге хоорааунга малды семиртип алырынга эн-не таарымчалыг күзег. Аңаа чырык амыдыралды болгаш дас-кежикти берген Совет эрге-чагырганын 50 чыл оюн төлептиг утуур дээш алдарлыг малчын болдунуң дузалакчызы, ашаа Салчак Кочаа-биле бо чылын чүс хойга онаштыр чүс хураганны, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү алыр хүлээлгени алган, ону төлептинбиле күүседип, чүс хойдан-на 108 хураганны, бир хойга онаштыр 2,7 кг дүктү кыргын алган. Оон ангыла найыралдыг хойжу өг-буле чайын Бай-Тайгада Тура деп черниң сериин болгаш көктүгшыктыг одарларынга хөөн эки семиртип алган. Малды ыышкы үеде онча-менди хүр ажырары-биле боттары он тонна сигенни белеткээр турган, ону ажыр күүседип, 15 тонна чедирсен, оон хөй кезиин кыштаанда чедирип алган.

Адаш Иргит хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип келген. Ол СЭКП обкомунуң база Бай-Тайга райкомунуң кежигүнүнге каш удаа соңгудуп келген.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, коммунист Адаш Иргит бо хүннерде «Тээли» совхозта хөй кадарып турар. Бо юбилейлиг чылда ажыл-ишке ам-даа улуг-улуг чедишкиннерлиг болуурунарны күзеп каалы.

С. ХЕРТЕК.

Редактор К. Н. КУДАЖИ.

ТК-нын медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамда агрессчи дайынын чорудуп турар америк империализмниң салдарынга алзып, аайынга кирген Таиландының, Австралияның болгаш Чаа Зеландияның реаксычы бөлүктерин Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының Национал фронтузу бүгү делегейниң хөй-ниитизиниң мурнунга шинтиргиг буруу шаап турар.

Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының Национал фронтузунуң ТК-зының даштыкы күрүнелер-биле харылзаалар талазы-биле комиссиязының медеглелинде чугаалап турары болза, таиланд эрге-чагыргалар «хаан хевизи» дээр полкту Мурнуу Вьетнамче чоруткан болгаш Мурнуу Вьетнамга бөлүглеп тургузар дээн дивизияга 10 муң ажыг солдаттарны немей чорудар бодап турар.

Мурнуу Вьетнамда австрали болгаш чаа зеланд шериглериниң саны өлүп көвүдеир бодап турар дугайын австрали болгаш чаа зеланд премьерлер октябрь 17-де медеглээн.

Вьетнамга удур агрессчи дайынның үезинде дургузунда 250 муң ажыг америк солдаттарны болгаш оларның чалчаларының солдаттарын сандан үндүрген. Америк агрессорлар Мурнуу Вьетнамче хөй шериглерни чоруткан тудум-на олар улам улуг чидириглерге таваржып турарлар.

Боттарының чазактарынга удур демиселда күштелдирер, америк агрессорларга дузалажыры-биле ол чурттарының армияларының солдаттарын өлүмче чорударын болдурбас деп, Таиландының, Австралияның болгаш Чаа Зеландияның улустарын медеглел кыйгырып турар.

ВДР-НИҢ АГААРЫНГА ДҮЖҮР АТКАН

ХАНОЙ. Вьетнам улус армиязының зенит артиллериязы болгаш ракеталары-биле Ханойнуң агаарынга 8 америк самолётту дүжүр аткан болгаш элэзи каш америк ужудукчуларны тудуп алган.

Виньфу можуга 2 америк самолётту дүжүр аткан.

Мынчангаш ВДР-ниң агаарынга дүжүр аткан америк самолёттарының ниити саны 2.436 четкен.

(СЭТА).

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң далаштыг хуралы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Суэц каналының районунга КАР-га удур Израильдиң агрессчи хөделиишкиннериниң болдурган айыылды чугаалажып көрү-биле КАР-ның дилээн өзүгаар чыылдырган Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң далаштыг хуралы эгелээн.

Хуралды ажыдып тура Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазы Айыыл чок чорук Чөвүлелин чыылдырар дугайында дилегни Израиль база киргген дээрзин дыңнаткан.

Бир дугаарында санал берген КАР-ның төлөлекчизи эль-Кунинин медеглээни болза, Израиль Каттышкан Араб Республикага удур агрессиянын араатанзыг үүлгедиишкинин үүлгеткен. Суэц каналының районунда КАР-ның тайбың чурттакчылыг суурларын болгаш үлегпур объектилерин израиль шериглер артиллерия-биле боолан турган. Оон түнелинде кижи талазы-биле улуг когаралдарны болгаш материал каражаны чедирген.

Израиль бодунуң хөделиишкиннери-биле КНО-ну, организациянын уставын херекке албайын, КНО-нуң аалдарынга чөнгээлен турар дээрзин КАР-ның төлөлекчизи демдеглээн. Айыыл чок чорук Чөвүлели агрессорну кезедири-биле хемчеглерни алырын манап турар бис дээрзин эль-Куни медеглээн.

Бодунуң саналынга Израильдин төлөлекчизи Рафаэль Египеттиң Суэц хоорайын боолап турган Израильдиң иледе агрессчи үүлгедиишкинин дуюкаа эрттирип каарын оралдашкан. Суэц каналының зоназында тургустунган чаа шыңгыы байдал дээш буруну КАР-га онаарын Израильдиң төлөлекчизи оралдашкан.

Араб чурттарга удур израиль агрессиянын уржуктарын мынчага чедир узуткаваанының чылдагаанындан Чөокку Чөөн чүкте байдалдың дүшкүүрлүүн КАР-че Израильдин чаа халдаашкыны база катап балыткаан деп, ССРЭ-нин КНО-да докладмал төлөлекчизи Н. Т. Федоренко медеглээн.

Суэц районунга агрессияны үүлгеткен дээш Израильди шинтиргиг буруу шаап турар резолюцияны төлевилелин совет төлөлекчи киргген. КАР-га чедирген когаралдың орнун Израильден эгидип төлеттирерин, аткылажыышкынны болгаш дайын чорудулгаларын сөкседыр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюцияларын Израильден моон соңгаар шыңгыы сагыырын резолюцияның төлевилели негеп турар.

Суэц каналының зоназында тургустунган байдалдың чылдагаанналарын тодаргай чугаалажып көөрүнден болгаш агрессорну илередириндин Айыыл чок чорук Чөвүлелин чайлдырын АКШ-тың төлөлекчизи Голдберг оралдашкан. Дайын чорудулгаларын катап эгелээринден дадагаллзаар, а ол ышкаш тайбың чыдыганы хевээр тургузар дээш хайгаарал талазы-биле КНО-нуң күжениишкиннеринге дузалаар деп ийи талаларны эренгей сөстер-биле кыйгырып турар резолюцияның төлевилелин Голдберг киргген.

Хуралга Индия, Англия, Канада, Болгария, Франция, Мали, Дания, Бразилия, Аргентина болгаш Эфиопия — бо чурттарның төлөлекчилери база санал берген.

Араатанзыг бомбалаашкын үргүлчүлевишаан

ХАНОЙ. (СЭТА). Октябрь 25-те америк ужар түүл Ханойже чаа халдаашкынны үүлгедип, бодунуң согугларын хоорай төвүнче угландырган. Хоорайның чүртталга кварталдары база катап качыгдалга таварышкан. Кудумчуже шарик бомбаларны октаан. Лонгбиен көвүрүгже ындыг бомбаларны база октаан. Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың штабының медээлери-биле алырга, Ханойже халдаашкын үезинде американнар үш самолёдун ышкынган.

* * *

ХАНОЙ. (СЭТА). Ханойга ийиги хүнде агаар дүвүрээзинин медээлел келген. Бомбаларның чазылдырыышкыны, самолёттарның шимээни, боолаашкынның даажы тодаргай дыңналып турар. Америк ужар түүл Ханойже улам чоокшуладыр ужудуп, ВДР-ниң девискээрин араатанзыг бомбалаарын үргүлчүлеп турар.

Америк агрессорлар боттарының кемниг үүлгедиишкиннериниң ужурунда ужудукчуларының амы-тынын оскунуп, самолёттарын дүжүр аттырып, үүлезин эдилеп турарлар.

Ханойнуң агаардан халдаашкынга удур камгалалының штабының дыңнатканы-биле алырга, октябрь 25-ке чедир ВДР-ниң найысылалының камгалакчыларының дүжүр аткан америк самолёттарының ниити саны 149 четкен.

ИЗРАИЛЬ ЧӨНГЭЭ

КАИР. (СЭТА). Каириниң парлалгазы Суэц каналының девискээринге израиль дайынзырактарның база бир чөнгээ кылганын — Суэц хоорайны артиллерия-биле араатанзыг боолаанын тодаргайлап дыңнаткан.

Боолаашкынының түнелинде хоорайга ийи школа, хөй чурттала баженыгары үреген, нефть арыглаар заводтарга болгаш нефть кадагалаар черлерге когарал таварышкан. Суэцтиң тайбың чону база качыгдалдарга таварышкан, өлүрткен болгаш балыгларкан кижилер бар деп солуннар бижээн.

КАР-ның шериг командылалының дыңнадыгларын өзүгаар алырга, египет артиллериязының харыы боолаашкынынга хөй санныг израиль шериг техниказы узуткаткан. Дайзын дириг күш талазы-биле база когаралга таварышкан.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Күрдепартамент Чоокку Чөөн чүктүң районунче америк боо-чепсекти чорударын «хоразынын чамдык кезиин күш чок болдурган» дугайын чарлаан.

Израильди самолёттар-биле хандырар дугайында Вашингтонуңуг чүткүлү-биле ол шинтиир холбашкан.

* * *

ЛОНДОН. Индонезий чазак Пекинде бодунуң элчин черин хаттан дугайын Джакарта радиозу дыңнаткан. Чүге дөрге ол элчин черинде арткан сес индонезий дипломаттар кыдат эрге-чагыргаларының хөделиишкиннериниң уржуунда боттарының ажылын күүседип шыдавайн турар. Бо дыңнадыгны Рейтер агентилел дамчыткан.

Вьетнамның Демократтыг Республиказының школаларында 5 миллион чыгам улуг, биче кижилер өөренип турар.

Чурукта: Тханьхоа можунуң кежээки школазының чедиги класында кичээл чоруп тур.

Л. Портернин фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

АНЫЯКТАР ТИИЛЭЭН

Хандагайты суурнуң аныяктары биле школачыларның арызынга буг бомбуунуң маргылдаалы болган.

Суурнуң аныяктары оюнуң башгайы чартында школачыларның хаалгазынче удаа-дараа 4 бомбукту киир тепкен. Оюнуң сөөлгү эдчээнде суур аныяктары техниканы кошкатканыдан школачылар дөрт бомбукту улай киир тепкеш, санын деннештирип алганнар.

Оюнуң түнелинде аныяктар командазы 6:5 санга ыраалап үнген.

Є. ДАНОВ.

Редакцияның АДРЕЗИ:

Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орааныгчыларының 35-24, 25-38, тарыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көлээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көлээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистерининиң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргавда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга аргелелинин типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01345.

Солун неделяда алды катап үнер

КИНО

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыныды 10, «Кирип моорлаңар азы өске кижи кирбес» 2, «Цыган» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Насреддин Бухарада» 3, «Чыгамдатнаннарның изээнинде 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ногаан отчугаш» 10, 2, «Саяттың көңгазы» 12, 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оптимистиг трагедия» 2.30, «Фараон» (1-ги, 2-ги сериялары) 4.40, 8 шактарда.